

ABBÂSÎ ŞAİRİ İBNÜ'R-RÛMÎ'NİN ŞİİRLERİNDE HİKMET

The Wisdom in the Poems of the Abbasid Poet Ibn al-Rûmî

Adnan ARSLAN

Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı,
Bilecik/Türkiye.

*Assoc. Prof., Bilecik Şeyh Edebali University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Arabic Language and
Rhetoric, Bilecik/Turkey.*

adnan.arslan@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3989-6612

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 02 Mart / March 2023

Kabul Tarihi / Accepted: 30 Mayıs / May 2023

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June 2023

Cilt / Volume: 23 **Sayfa / Pages:** 45-65

Atıf / Citation: Arslan, Adnan. "Abbâsî Şairi İbnü'r-Rûmî'nin Şiirlerinde Hikmet [The Wisdom in the Poems of the Abbasid Poet Ibn al-Rûmî]". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZİFDER]-Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZİFDER]* 23 (Haziran / June 2023): 45-65

<https://doi.org/10.51553/bozifder.1258861>

Etik Beyan/ Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (**Adnan ARSLAN**).

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Öz

Yaklaşık beş asır süren Abbâsiler Devleti'nin Arap şiiri açısından oldukça verimli kabul edilen ilk asırlarında büyük şairler yetişmiştir. Bunlardan biri olan İbnü'r-Rûmî (öl. 283/896), Arap şiirinin en hacimli divanına sahip bir şairdir. Hemen her temada şiir kaleme almış olan şairin temayüz eden tarafı tartışmasız onun kural tanımaz hicivleridir. Öyle ki Abbâsî dönemi şiirinde hiciv denildiğinde ilk akla gelen isim İbnü'r-Rûmî'dir. Şair hakkında Arap dünyasında yapılmış akademik çalışmalara bakıldığında çoğu araştırmancının onun hiciv şiirlerine odaklandığı görülür. Hâlbuki İbnü'r-Rûmî'nin methiye ve hiciv temalı şiirleri içerisinde serpiştirilmiş hikmet içerikli beyitleri de hatırı sayılır bir kemiyettir. Hatta şairin hikmet temasına tahsis ettiği kasideleri vardır. Şair bu hikmet şiirlerinde kendi hayat tecrübelerini aktarırken çoğu zaman teşbih ve istiarelere başvurarak ifadelereknin ikna gücünü arttırmış ve sözlerinin birer mesel haline dönüşmesini sağlamıştır. Bu tür nitelikli beyitlere hacimce büyük divanında sıklıkla rastlanmaktadır. Diğer taraftan şairin herhangi bir edebî sanatla süslemeye çalışmadığı ve mesajını somutlaştıracak bir teşbih yahut istiareye de başvurmadığı görece düşük nitelikli beyitleri de fark edilmiştir. Bu çalışmada İbnü'r-Rûmî'nin bu iki kısımdaki hikmet temalı şiirlerinden dikkat çeken örnekler seçilmiş ve bunlar içerik ve edebî sanatlar açısından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Arap Şiiri, Abbâsî, İbnü'r-Rûmî, Hikmet.

Abstract

Great poets were raised in the first centuries of the Abbasid Empire, which lasted for about five centuries, considered very productive in terms of Arabic poetry. One of them, Ibn al-Rûmî, is a poet who has the most voluminous divan of Arabic poetry. The outstanding side of the poet, who has penned the poem in almost every theme, is indisputably his unruly satires. So much so that when satire is mentioned in the poetry of the Abbasid period, the first name that comes to mind is Ibn al-Rûmî. When we look at the academic studies about the poet in the Arab world, it is seen that most studies focus on his satirical poems. However, the wise couplets of Ibn al-Rûmî interspersed with praise and satire-themed poems are also considerable. Even the poet has qaşîdas dedicated to the theme of wisdom. While conveying his own life experiences in these wisdom poems, the poet often resorted to similes and metaphors, increasing the persuasive power of his statements and making his words turn into parables. Such qualified couplets are frequently encountered in his large divan. On the other hand, the relatively low-quality couplets that the poet did not try to embellish with any literary art and did not resort to a simile or metaphor to embody his message were also noticed. In this study, remarkable examples of Ibn al-Rûmî's poems with the theme of wisdom in these two parts were selected and examined in terms of content and literary arts.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Arabic Poetry, Abbasid, Ibn al-Rûmî, Wisdom.

Giriş

Her sanat dalında olduğu gibi Arap edebiyatında da bazı isimler belirli alanlarda temayüz etmiştir. *Cahiliye* ve *Muhadram*¹ şairlerden

¹ Hem Cahiliye hem de risalete yetişmiş şairlere *muhadram* denilmektedir. İbn Reşik el-Kayrevânî,

başlarsak; İmruülkays b. Hucr'un (öl. 540 dolayları) *teşbih ve tasvirde*, Antere'nin (öl. 614 [?]) *gazelde*, Hansâ'nın (öl. 24/645) ise *mersiyede* birer simge şair oldukları görülür. Sadr-ı İslam döneminde Hassân b. Sâbit'i (öl. 60/680 [?]) *Peygamber şairi* olarak tanıdığımız gibi Emevîler dönemine gelindiğinde ise Ferezdak (öl. 114/732), Cerîr (öl. 110/728 [?]) ve Ahtal'ı (öl. 92/710-11) aralarındaki tatlı atışmaları ve *nakiza/nazire*² türü şiirleriyle hatırlarız. Abbâsîler döneminin ise özellikle ilk asırlarına Arap şiiri açısından altın çağlar denilebilir. Klasik kaside yapısına getirilen biçimsel yeni yaklaşımlar ve başka milletlerle olan ihtilatın ve sosyokültürel etkilerin sonucu olarak şiirde farklı temalar ortaya çıkmıştır.³ Şehevî arzuların esiri olmuş ahlaksız kesimleri yansıtan sansürsüz *mucûn*,⁴ çilingir sofralarındaki zevk ü neşe ve içki tasvirlerini dilinden düşürmeyen *hamriyyât*⁵ ve toplumdaki bu ahlaki yozlaşma ve dünyevileşmeye tepki olarak sesini yükselten *zühhd* vb. temalar ile Abbâsî şiiri, yepyeni bir toplumun dönüşüm ve sancılarını farklı renklerde aksettirmiştir. Bu yeni renklerin en koyu tonlarını şiirlerinde kullanan ve belirli bir temayla adeta marka haline gelen şairler dikkat çeker. Alamet-i farıkası müstehcenlik olan Ebû Nüvâs (öl. 198/813 [?]), içki ve eğlence tasvirlerinin sembolü olmuşken⁶ çağdaşı olan Ebü'l-Atâhiye (öl. 210/825 [?]), aynı şehirde yani Bağdat'ta tam aksi istikamette zühhd şiirinin pîşdarı haline gelmiştir.⁷ Abbâsî şiirinde *hiciv* denildiğinde ise ilk akla gelen isim kuşkusuz Arap şairi İbnü'r-Rûmî'dir (öl. 283/896).

el-Umde fi mehâsini's-şî'ri ve âdâbilî, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid (Beirut: Dâru'l-Cil, 1981), 1/113.

² "Nakîza (ç. Nakâ'iz) türü şiir, bir şiir esas alınarak onunla aynı vezin ve kafiyeyle olmak suretiyle ancak anlam olarak onun tam zıttı olacak şekilde nazm edilen şiire veya kasideye verilen isimdir." Turgay Gökgöz, "Arap Şiirinde Nakiza Türü", *Nüşa* 51 (2020), 35.

³ Şevkî Dayf, *Târihu'l-edebi'l-Arabî, el-Asru'l-Abbâsiyyu'l-evvel* (Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.), 44-74.

⁴ Günümüz ifadesiyle müstehcen tasvirler içeren şiirleri tanımlamak için kullanılan *mucûn* kavramı hakkında ayrıntı için bk. Mustafa Çınar, "Arap Edebiyatında Mucûn (Müstehcen) Şiirleri ve Şairleri Üzerine Bir İnceleme", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15 (2015), 17-30.

⁵ Kabaca içki tasvirlerinde bulunan şiirler hakkında bilgi için bk. Kenan Demirayak, "Rindane Tarz Olarak Adlandırılan Türün Arap Edebiyatında Ortaya Çıkışı", *A Journal of Iranology Studies* 1 (2016), 87-132.

⁶ Enîs el-Makdisî, *Umerâu's-şî'ri'l-Arabî fi'l-asri'l-Abbâsî* (Beirut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1989), 105.

⁷ Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmî' fi târihi'l-edebi'l-Arabî* (Beirut: Dâru'l-Cil, 1986), 716.

Babası sonradan Müslüman olan Rum asıllı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen İbnü'r-Rûmî'nin şairliğini araştıran edebiyat tarihçileri ve Arap şiiri eleştirmenlerinin, şairin biyografisine uzun uzadıya yer verdiği görülmektedir. Şairin hayatına dair bu ayrıntılara girilmiş olması gayet anlamlıdır. Şöyle ki; İbnü'r-Rûmî, şairlik hayatı boyunca sayısız kişiye hakaretamiz ifadeler sarf etmiştir. Onun sivri dilinden kendi zamanında masun kalmış kimse belki de parmakla sayılacak kadar azdır. Şair hicivde öylesine ileri gitmiştir ki babasını dahi kızgınlığına denk gelip gülünç bir üslupla taşlamıştır.⁸ Kendi döneminin kudretli devlet adamlarını aşağılamak bir kenara, açlığın azabını çektiği oruç ayında Ramazan günleri dahi onun hiciv oklarından nasibini almıştır. İbnü'r-Rûmî'nin bu tür şiirleri okunduğunda bunlara hiciv tanımını dahi yetersiz kalabilir. Küfürlerin, anne ve eş hedef alınarak akla hayale gelmeyecek hakaretlerin birbirleriyle yarıştığı bu şiirlerde İbnü'r-Rûmî, ustaca teşbih ve istiarelerle hasımlarını adeta karikatürize eder. Vasfı kabil olmayan ağırlıkta hakaretler ederken mukaddesata ait unsurları kullanmaktan da çekinmez.⁹ Bu sözlerin sahibinin nasıl olur da bir cinayete kurban gitmeden altmış yıl yaşadığı şaşkınlık uyandırır. Şairin üzerinden yaklaşık on iki asır geçmesine rağmen bugün bile duyanları hayrete düşürecek özgünlük ve ağırlıkta galiz tabirleri kullanmasından anlaşılmaktadır ki İbnü'r-Rûmî, küfrü sanata dönüştürmüştür. Şair yeri geldiğinde kendisini de hicvetmekten kaçınmamış, çirkin bir yüz, itici bir endam ve kel bir kafaya sahip oluşunu hicvetmekten geri durmamıştır.¹⁰

Onun çoğu zaman komediye dönüşen bu tür şiirleri sayıca çok,

⁸ Şair, babası hakkında şöyle demektedir:

ما جاء في القرآن بَرَّ الوالد لو كان مملوك في زمان محمّد
Senin gibi biri Hz. Muhammed zamanında yaşasaydı
Kur'an'da babaya iyilik diye bir emir geçmezdi.

⁹ Çevirisine yer vermekten hayâ ettiğimiz aşağıdaki beyitte İbnü'r-Rûmî, hasmını hicvederken kutsal bir figür olan Kâbe'yi istimal etmiştir. (1/297):

لكنها ليست بمحجوجة يا كعبة للثبك منصوبة

¹⁰ Örneğin şair, çirkin yüzülü oluşuyla şöyle alay eder:

يصلح وجهي إلا لذي ورج شعفت بالخرد الحسان وما

Nice güzel dilberler sevdim

Lakin benim yüzüm ancak takva sahiplerine uygun.

sanat açısından da ekseriya seviyeli olduğu için Arap dünyasında pek çok akademik çalışmanın ilgisini çekmiştir. Âişe 'Abdullah Mahmûd, şairin hicivdeki abartılarını mübalağa sanatı çerçevesinde ele almıştır.¹¹ İbnü'r-Rûmî babası, eşi ve üç çocuğunun vefatlarına şahit olmuştur. Bunlar üzerine söylediği mersiyeleleri doğal olarak duygu yoğunluğunun ziyade olduğu ve edebî seviye açısından da takdir gören şiirleridir. 'Abîr 'Abdülazîz şairin bu mersiyelelerini sanatsal yapı bakımından incelemiştir.¹² İbnü'r-Rûmî'nin divanında azımsanmayacak tabiat tasvirleri bulunmaktadır. Suâd 'Alî bu şiirleri yüksek lisans tezi düzeyinde araştırmıştır.¹³ Sirâc Cerrâd şairin alaycı üslubunu,¹⁴ Beşâir Emîr şiirlerindeki dini tezahürleri,¹⁵ el-Huseynî Muhammed karamsarlığını,¹⁶ Ömer İbn 'Ammî ise şairin tasvirlerindeki karikatürize etme gücünü¹⁷ inceleme konusu yapmışlardır. Ancak şunun altını özellikle çizmek gerekir ki Arap dünyasında İbnü'r-Rûmî hakkında yapılmış en önemli çalışma Mısırlı edebiyatçı 'Abbâs Mahmûd el-Akkâd'a (öl. 1964) aittir. *İbnü'r-Rûmî hayâtuhû min şî'rihi* adlı eseriyle yazar merkezli bir okuma yaparak şairin biyografisini şiirlerinden hareketle çıkarmıştır.¹⁸ Çalışma İbnü'r-Rûmî divanı hakkındaki çalışmalarda başucu kitabı olarak kaynaklık etmektedir.

Burada atıfta bulunulan çalışmalar, şair hakkında yapılmış akademik inceleme ve serbest yazıların çokluk ve çeşitliliği hakkında bir nebze fikir vermek maksatlıdır. Yaptığımız yüzeysel bir literatür taramasında sayıya yüze ulaşması muhtemel bu çalışmalara bakıldığında İbnü'r-Rûmî'nin

¹¹ Âişe 'Abdullah Mahmûd, "el-Mubâlağa fî Hicâi İbni'r-Rûmî", *Fikrun ve İbdâ'* 104 (2016), 65-114.

¹² 'Abîr 'Abdülazîz, *Risâu's-şebâb 'inde İbni'r-Rûmî* (Cezayir: Kâsîdî Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹³ Suâd 'Alî Ebu'l-Hasen, *et-Tabîatu fî şî'ri İbni'r-Rûmî* (Sudan: Ummu Derman Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2000).

¹⁴ Sirâc Cerrâd, "es-Suhriyye fî şî'ri İbni'r-Rûmî", *el-Mevkîfu'l-Edebi* 51 (2022), 94-107.

¹⁵ Beşâir Emîr Abdüssâde, "el-İltizâm fî Şî'ri İbni'r-Rûmî", *Mecelletu Merkez Bâbil* 7/3 (2017), 175-204.

¹⁶ el-Huseynî Muhammed İbrahîm, "İbnü'r-Rûmî: Vahdetu't-Teşâum fî Şî'rihi", *Mecelletu Kulliyeti'l-Luğati'l-Arabîyye bi-Zekâzîk* 13 (1993), 147-193.

¹⁷ Ömer İbn 'Ammî, "et-Tasvîru'l-Karikâtûri fî Şî'ri İbni'r-Rûmî", *el-Verşetu'l-Hâmise Ehbâsun fi'l-Fukâhe* (2014), 81-97.

¹⁸ Abbâs Mahmûd el-Akkâd, *İbnü'r-Rûmî: Hayâtuhû min şî'rihi* (İngiltere: Muessesetu Hindâvi, 2017).

Abbâsî dönemi Arap şiirindeki yeri açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Şair sadece Arap akademisinin değil, oryantalistik incelemelerin de ilgisini çekmiştir. Rhuvon Guest'in (öl. 1992) 1944 yılında çıkan *Life and Works of Ibn er-Rûmî* başlıklı kitabı, şairin hayatına eğilen ilk batılı çalışma sayılabilir.¹⁹ İngiltere'de bulunan Glasgow Üniversitesinde 'Alî el-Hunî, hazırladığı *The Poetry of Ibn al-Rûmî* başlıklı doktora tezinde, şairin divanını temalarına göre taksim ederek incelemiştir.²⁰ Amsterdam Üniversitesi'nden Pieter Smoor şairin mersiyelerini,²¹ Oxford Üniversitesi'nden Geert Jan van Gelder, İbnü'r-Rûmî'nin Bağdat'tan hiç ayrılmak istemeyen mizacını,²² Akiko Motoyoshi ise şarkıcı cariyesini tasvir ettiği bir kasidesini incelemiştir.²³ İbnü'r-Rûmî'nin, Robert McKinney adlı bir oryantalist araştırmacının epey ilgisini çektiği görülmektedir. McKinney, şair hakkında *The Case of Rhyme Versus Reason Ibn al-Rûmî and His Poetics in Context* başlıklı bir kitap²⁴ ve "İbn Al-Rumi's Contribution to the "Nautical Rahil" Tradition: The Expression of Meaning Through Form and Structure" adlı bir de makale kaleme almıştır.²⁵ Alman oryantalist Beatrice Gruendler de *Medieval Arabic Praise Poetry Ibn Al-Rumi and the Patron's Redemption* başlıklı eseriyle şairin methiyelerini incelemiştir.²⁶

İbnü'r-Rûmî'nin Arap dünyası ve Batı'da bu derece ilgi görmesine rağmen ülkemiz ilahiyat fakültelerinde aynı veya yakın oranda merak

¹⁹ Rhuvon Guest, *Life and Works of Ibn Er Rumi - Ali Ibn El Abbas Abu El Hasan* (London: Luzac, 1944).

²⁰ Ali el-Huni, *The Poetry of Ibn al-Rûmî* (İngiltere: Glasgow Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Doktora Tezi, 1996).

²¹ Pieter Smoor, "Elegies and Other Poems on Death by Ibn al-Rûmî", *Journal of Arabic Literature* 27/1 (1996), 49-85.

²² Geert Jan van Gelder, "The Terrified Traveller Ibn al-Rûmî's Anti-Rahîl", *Journal of Arabic Literature* 27/1 (1996), 37-48.

²³ Akiko Motoyoshi, "Sensibility and Synaesthesia: Ibn al-Rûmî's Singing Slave-Girl", *Journal of Arabic Literature* 32/1 (2001), 1-29.

²⁴ Robert McKinney, *The Case of Rhyme Versus Reason Ibn al-Rûmî and His Poetics in Context* (Leiden: Brill Studies in Middle Eastern Literatures, 2004).

²⁵ Robert McKinney, "İbn Al-Rumi's Contribution to the "Nautical Rahil" Tradition: The Expression of Meaning Through Form and Structure", *Journal of Arabic Literature* 29 3/4 (1998), 95-135.

²⁶ Beatrice Gruendler, *Medieval Arabic Praise Poetry Ibn Al-Rumi and the Patron's Redemption* (b.y.: Routledge, 2010).

uyandırdığını söylemek mümkün değildir. Ülkemizde şair hakkında, Şirin 'Abdullah Câsim, *Hicviye Şairi Olarak İbnü'r-Rumi*²⁷ ve Muhammed Alanko, *İbnü'r-Rûmî ve Şiirleri* başlıklı²⁸ yüksek lisans tezleri hazırlamışlardır. Mehmet Ali Kılavuz Araz ise şairin bir mersiyesini makale düzeyinde incelemiştir.²⁹ Bunlar dışında ülkemizde İbnü'r-Rûmî hakkında müstakil çalışmaların bulunmayışı, bizim açımızdan şairin Türk okuyucusuna spesifik açılardan tanıtılması düşüncesini uyandırmıştır.

İbnü'r-Rûmî divanı hakkında yapılmış çalışmalara genel olarak baktığımızda şairin önemli bir yönünün göz ardı edildiğini fark ettik. Şöyle ki hicviyle meşhur olan şairin, tamamı *hikmet* beyitlerinden³⁰ oluşan şiirlerinin de olduğunu gördük.³¹ Bunun dışında ister hiciv olsun ister methiye, İbnü'r-Rûmî'nin kendi hayat tecrübelerini veyahut sosyal hayata dair mülahazalarını kasidelerinin içlerine serpiştirdiğini gözlemledik. Cahiliyeden itibaren Arap şiirinde kadim bir tema olan hikmet ve nasihat içerikli beyitlerle, şairin kasidesinde donukluk ve tekdüzeliğin dışına çıkmakta başarılı olduğunu tespit ettik. Ancak bu tür hikmet, vaaz ve nasihat muhtevalı kaside ve beyitlerin bir kısmında hatta çoğunda İbnü'r-Rûmî, gayet orijinal ifade biçimleri ve söz sanatlarıyla etkileyici bir dile sahipken bir kısmında ise kendisinden beklenen edebî seviyeyi yakalayamadığını da müşahede ettik. Bu kabilden beyitlerde şair, sözü gereksiz yere uzatmış, anlama katkısı olmayan tekrarlara düşmüş ve basit, sıradan, vaazvârî ifadelerle bıkkınlık vermiştir. Binaenaleyh, şairin hikmet beyitlerini iki kategoride inceleme ihtiyacı hissettik. İlk grupta şairin hayranlık uyandıracak seviyede, hayata dair harikulade tespitlerini yüksek bir üslupla mezcettiği beyitlerini incele-

²⁷ Şirin 'Abdullah Câsim, *Hicviye Şairi Olarak İbnü'r-Rumi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999).

²⁸ Muhammed Alanko, *İbnü'r-Rûmî ve Şiirleri* (Batman: Batman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022).

²⁹ Mehmet Ali Kılavuz Araz, "Abbasi Şiirinde Mersiye: İbnü'r-Rûmî'nin Oğluna Yazdığı Mersiyesi (Analitik Bir İnceleme)", *Nüsha* 19/48 (2019), 227-262.

³⁰ Hikmet teması hakkında ayrıntı için bk. Ahmed Emin, "Arap Edebiyatında Hikmet", çev. Zeynep Arkan, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/26 (2012/2), 213-217.

³¹ Örneğin onurlu fakirliğin meziyetlerini ele aldığı bir kasidesi yirmi beyit olup tamamı hikmetlerle örülmüştür. İlgili kaside için bk. İbnü'r-Rûmî, *Divân*, 1/73-74. Yine yirmi beş beyitlik diğer bir kasidesinde ise öfkenin zararlarını anlatır. İbnü'r-Rûmî, *Divân*, 1/277-278.

dik. Bu beyitlerini anlamca zengin ve mantıkça sağlam kılan edebî unsurları keşfetmeye çalıştık. İkinci kısımda ise edebî zevk vermekten çok uzak alelade ifadelerle gayet bilindik doğruları vaaz üslubunda aktardığı beyitleri ele aldık. İbnü'r-Rûmî'nin hayatı ve şairliği hakkında yazılmış bilgilere kolaylıkla ulaşılabilmemesinden dolayı³² sözü uzatmamak için burada doğrudan araştırma konusuna girilecektir. Şairin oldukça hacimli divanından tüm hikmet beyitlerinin seçilip incelenmesi kanaatimizce bir doktora tezinin dahi sınırlarını zorlayacak kemiyettedir. Ancak burada şairin hikmet beyitlerine genel bir bakış atmakta fayda olacağı düşünülmüştür.

1. Fevkalade Hikmet Beyitleri

Şairin uzun süren hiciv maceralarından kendine kalan bir tecrübesi şu olmuştur: Hiciv, hedef alınan kişi yahut kesimi mağdur durumuna düşüreceği için onu, sempatik bir hale dönüştürür. Edebiyatının kahir ekseriyetini hicve tahsis etmiş bir şairin bu tespiti gerçekten de dikkat çekicidir. O, bu tespitini şu şekilde dile getirir:

فَسَمًا إِنَّ فِي الْهَجَاءِ لَسِتْرًا وَغَطَاءٌ لِلسُّوءَةِ السُّوَاءِ
لو هجا الأنبياءُ كلباً لقال ال ناسُ هذا تكذبُ الشعراءُ

Yemin ederim ki hicivde kötü kimselerin kötülüğüne bir perde, bir örtü vardır.

*Şayet peygamberler bir köpeği hicvetse insanlar der: Bu, şairlerin bir yalamdır.*³³

Hicve uğrayan kişi aslına bakılırsa, kendini savunma fırsatı verilmemiş ve gıyabında aşağılayıcı sözler söylenen bir mağdurdur. Hiciv şairi, edebî hünerini bir silah gibi kullanarak hasmının onur ve şerefini en hassas olduğu taraflarından yaralamaktadır. İnsanlar her ne kadar hicivde bulunan şairin sözlerindeki etkileyici üsluba hayran kalsalar da aşağılanan kişinin mağdur durumda olduğuna inanmak gibi bilinçaltı bir temayüle de sahiptirler. Bundan dolayı yerilen kişinin kendini sa-

³² Şairin hayatı hakkında bilgi için bk. İsmail Durmuş - Mustafa Çuhadar, "İbnü'r-Rûmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/186-188.

³³ Ebü'l-Hasen 'Ali b. el-'Abbâs b. Cüreyc el-Bağdâdî İbnü'r-Rûmî, *Divânü İbnü'r-Rûmî* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002), 1/75.

vunamamasından kaynaklanan bir mağduriyet ve bunun sonucunda da hicve inanmayıp mağdurun yanında durmak gibi bir eğilim söz konusu olabilir. Bu respiti hiciv temasının duayeni bir isimden duymak doğrusu ilginçtir.

Şairin divanına bakıldığında onun, hayat boyu sürekli bir çekişme ve sataşma halinde olduğu görülür. Şiirlerinin büyük çoğunluğunu teşkil eden hicivlerinde hasımlarını argo tabirle belden aşağı vurduğuna sıklıkla rastlanır. Kendisinin insanlarla olan bu gergin ilişkileri onun ahlak konusunda tespitlerde bulunmasına vesile olmuştur. O, aşağıdaki beytinde insanı insan yapan gerçek değerini ahlak olduğu hususunu etkileyici bir dille şöyle ifade eder:

واعلم بأنَّ النَّاسَ مِنْ طِينَةٍ يَصْدَقُ فِي الثَّلَبِ لَهَا الثَّالِبُ
لَوْلَا عِلاَجُ النَّاسِ أَخْلَاقُهُمْ إِذَا لَفَاحَ الْجَمِّ اللَّازِبُ

Bil ki insanlar çamurdandır. Onu (bu açıdan) ayıplayan doğru söylemiş.

Eğer insanları ahlaki tedavi etmezse balçık çamur kokarlar.³⁴

Allah, Hz. Âdem'i yarattığında İblîs'e ona secde etmesini emretmiştir. İblîs ise kibrinden dolayı "وَحَلَفْتُهُ مِنْ طِينٍ" "Onu çamurdan yarattın."³⁵ diyerek secde etmekten imtina etmiştir. İbnü'r-Rûmî muhtemelen İblîs'in bu çıkışına atıfta bulunarak insanın çamurdan yaratılmış olması hususundaki sözünü doğru bulur. Şaire göre mahiyet itibarıyla beden çamurdan halk edilmiş insanoğlunu kıymetli kılacak ve onu manen çamurluktan kurtaracak şey ahlaktır. Eğer insan, güzel ahlakın güzelliğiyle kendini çamurluktan kurtaramazsa kötü ahlaki balçıktan bir çamur gibi kokuşacak ve diğer insanlara tiksinti verecek bir mahiyette ömür sürecektir.

Şair, hayat tecrübesini yansıttığı diğer bir beytinde bilgece şöyle der:

سَلِيمٌ الزَّمَانِ كَمَنْكُوبِهِ وَمَوْفُورٌ مِثْلُ مَحْرُوبِهِ
وَمَمْنُوحُهُ مِثْلُ مَمْنُوعِهِ وَمَكْسُوهٌ مِثْلُ مَسْلُوبِهِ

Selamette kalan afettede gibidir; varlıklı olan da fakir gibi.

Keza bahşedilen de mahrum gibi; giydirilen yağma edilen misali.³⁶

İbnü'r-Rûmî bu iki beyitte, 6 Şubat 2023 tarihinde ülkemizin 11 şehrini etkileyen deprem afetini görmüş gibi konuşmaktadır. Bu musibetin

³⁴ İbnü'r-Rûmî, *Divân*, 1/115.

³⁵ el-A'râf 7/12.

³⁶ İbnü'r-Rûmî, *Divân*, 1/175.

akabinde şehirlerin imrenilesi evlerinde oturanlarla barakalarında yaşayanlar, o gece aynı kaderi paylaştılar. Yaşanan sarsıntılardan korkma, evinden yurdundan olma konusunda zengin fakir farkı kalmadı. Şairin işaret ettiği gibi en pahalı giysileri giyen kimseler kıyafetlerini enkaz altında bıraktılar. Şair dünya hayatının gerçeğini gayet net bir dille gözler önüne sermektedir. Bu beyitlerde o, zıt anlamlı kelimeleri *tibâk* ve *müvâzene* sanatlarına riayet ederek bir araya getirmiş ve bu da kulağa hoş gelen bir mana/ses ahengi teşkil etmiştir. Örneğin *سَلِيمٌ* ve *مَنْكُوبٌ* kelimeleri anlamca zıt olmakla *tibâk*, *مَنْوُوحُهُ* ve *مَنْوُوعُهُ* ise aynı vezinde yani *ism-i mef'ûl* olarak gelmekle müvâzene sanatının estetiğini yansıtmaktadır.

Şairin hikmet dolu beyitlerinde çoğu kez teşbihlerle soyut değerleri somutlaştırdığı görülür. Örneğin aşağıdaki şiirinde bunu açıkça görmek mümkündür:

كالماءِ تأسِنُ بِرُؤِهِ إِذَا إِذَا خِطَّ السُّقَاةُ جِمَامَهُ بِدَلَاءِ

-Kova ile içini boşaltan sucular olmasa- kuyusu kokuşan su gibi.³⁷

Bu beyitte şair, mal biriktiren kişinin malının manen ne kadar nahos bir hale geldiğini anlatmak ister. Kuyunun içerisinde bulunan su, eğer birileri tarafından sürekli kovayla çekilirse altından yeni su geldiği için taze ve dolayısıyla da tatlı olacaktır. Şayet kuyudaki su çekilmez ve olduğu hal üzere tutulursa doğal olarak tazeliğini kaybedecek ve bir süre sonra da kokuşup iğrenç bir hal alacaktır. Şairin bu *temsili teşbihine* göre mal biriktirmek de kuyunun suyunu çekmemek gibidir. İlk bakışta mal, birikecek gibi görünse de tamahkârlık, cimrilik ve hırs gibi oldukça çirkin hislerin galebe edip insani değerlerin sükûtuna sebebiyet verir. Tam aksine biriktirilmeyip başkalarının da istifadesine sunulan mal ise içi sürekli çekilen taptaze ve bereketli kuyu suyu gibi olur.

Şairin hayat tecrübelerini teşbihler üzerinden hem etkili hem de ikna edici kıldığını gösteren aşağıdaki beyitleri de hakikaten ilgi çekicidir:

فهو كالماء هل رأيت معين ال ماء يعنى من نطفة كدراء

(Arkadaş) su gibidir.

Sen hiç bulamk bir damladan hali bir pınar gördün mü?³⁸

³⁷ İbnü'r-Rûmî, *Divân*, 1/19.

³⁸ İbnü'r-Rûmî, *Divân*, 1/64.

Şair bu beyitle, insanın arkadaşını suya benzetir. Hayatın zarurî ihtiyacı olan su, günümüz şartlarında barajlarda damıtılıp, arıtılıp içmeye elverişli bir halde şebekeye verilir. Oysaki şairin yaşadığı tarihlerin coğrafyasında böyle bir imkân yoktu. Sular ya kuyulardan yahut pınarlardan doğrudan elde ediliyordu. Haliyle suyun bulanık olması da gayet olağan bir hal idi. Şair, arkadaşı bu açıdan suya benzetir. Hayat için kaçınılmaz olan su bulanık olsa da değerlidir. Fıtraten sosyal bir varlık olan insanoğlu suya muhtaç olduğu gibi hayatta da dosta mecburdur. Suların bulanık olması ondan istifadeye mani olmadığı gibi bazı olumsuz tavırların arkadaş çevremiz ve yakınlarımızdan sadır olması da onlarla dost kalabilmemize mani değildir.

İnsanoğlunun en büyük erdemlerinden birisi de kendi kusurlarını düzeltmeye çalışmasıdır. Bu hakikaten büyük bir fazilettir. Ancak insanın hatalarını doğrularla değiştirebilmesi için mutlaka kusurunu görmesi ve onları itiraf etmesi gerekir. Hâlbuki insan nefsi kusurlarını görmek istemez. Şair hemen hemen hiç kimsenin inkâr etmeyeceği böyle bir insani zaafî teşbih yoluyla somutlaştırır:

قد تَسْتُرُ الْمَرْأَةُ عَنكَ خَدُوشَ وَجْهِكَ مَعَ صَدَاهَا
وَكَذَاكَ نَفْسُكَ لَا تُرِيكَ عَيُوبَ نَفْسِكَ مَعَ هَوَاهَا

Ayna, pasından dolayı yüzündeki çizikleri göstermeyebilir.

Tam da senin nefsinin hevâsından dolayı kendi kusurlarını sana göstermediği gibi.³⁹

Bu beyitlerde gayet bilgece bir tavır göze çarpar. Şair, her insanın neredeyse her gün en az birkaç kez karşısına geçtiği ayna metaforu üzerinden nefsin zayıf taraflarından birisini ete kemiğe büründürür. Ayna kirliliğe yahut paslı iken yüzdeki kırıksıklıkları gizler. Böylece kişi yaşlandığını fark etmez ve ihtiyarlık alametlerinin ikazlarına kulaklarını tıkayabilir. Aynı şekilde nefsin kendi kusurlarına karşı tutumu da böyledir. Hatalarını görmek istemez ve görmez ki nasıl kendini düzeltsin?

Şairin methiyeler dizmekte aşırıya gidilmemesine dair bazı tavsiyelerinin hikmet başlığı altında incelenmesi mümkündür. Örneğin aşağıdaki beyitlerde mesaj yine istiareler üzerinden verilmektedir:

³⁹ İbnü'r-Rûmî, *Divân*, 1/74.

كُلُّ امرئٍ مدحُ امرأٍ لنواله فإطال فيه فقد أراد هجاءَهُ
 لو لم يقدر فيه بُعدُ المُستَقَى عند الوردِ لَمَا أطال رشاءَهُ
 غيري فإني لا أطيل مدائحي إلا لأوفي من مدحتُ ثناءَهُ

*Herkes birilerini, onlara ulaşmak (yararlanmak) için metheder;
 Uzatır da uzatır, hâlbuki bu hicve götürür.*

*Eğer suyun başında kaynağın uzak olduğunu düşünmeseydi
 Kovanın ipini öyle uzatmazdı.*

*Ben müstesna. Ben, methettiğim kişinin hakkını
 vermek amacım dışında methiyelerimi uzatmam.⁴⁰*

Şair bu beyitlerinde *temsili istiare* ile methiyede bulunan kişiyi, kuyu gibi bir su kaynağından su elde etmek için ip ile kova uzatan kişiye benzetir. Su kaynağı ne kadar uzaksa yahut kuyuda su ne kadar az ise o nispette kovanın ipini daha fazla uzatmak gerekir. İpin çok uzatılması kuyu aleyhine bir durumdur. Zira kuyu, ağzına kadar su ile dolu olsaydı ondan istifade etmek için ipi çok uzatmaya gerek olmazdı. Methiye vaktinde şairlerin durumu da kuyudan su almak isteyen kişilerin haline benzer. Methedilen kişi fitraten alicenap ve cömert bir kişiliğe sahip ise methi uzatmaya gerek olmaz. İkram ve ihsan ile dolup taşan kişiler, kendilerinden yardım bekleyen kimselerin uzun uzadıya arzual etmelerine ihtiyaç bırakmaz. Dopdolu kuyu gibidirler. Dolayısıyla methiyenin uzun tutulması kuyuya salınan kovanın ipinin uzatılmasına benzer ki böyle bir methiye aslında hicivden başka bir şey değildir.

Şairin sosyal ilişkilerinde son derece talihsiz olduğu bilinen bir gerçektir.⁴¹ Kaynaklar genellikle, İbnü'r-Rûmî'nin çevresiyle ilişkilerinin kötü oluşunu onun huysuz, geçimsiz, takıntılı ve aksi mizacına bağlamaktadır.⁴² O, özellikle şairliğini eleştiren kişilere daha da bir hırçınlaşır. Ancak şair görünüşe göre kendisini çekemeyen kıskanç tabiatlılara

⁴⁰ İbnü'r-Rûmî, *Divân*, 1/58.

⁴¹ Şair, başkalarıyla yaşadığı olumsuz deneyimlerin sonucunda yalnızlığı tercih ettiğini şöyle dile getirir:

وزَئِدني في الناس معرفتي بهم وطول اختياري صاحباً بعد صاحب
 İnsanları tamam ve yeni yeni arkadaşları
 uzun süre tecrübe etmem beni onlardan uzaklaştırdı.
 (İbnü'r-Rûmî, *Divân*, 1/246).

⁴² Makdisî, *Umerâu's-şî'ri'l-Arabi fi'l-asri'l-Abbâsi*, 287.

karşı bir teselli mekanizması geliştirmiştir. Onun bu tesellisi kuru bir avutma değil, hakikatli bir tespite benzemektedir:

لِيَكْفِكَ حَاسِدًا حَسَدُهُ وَمَا تَصَلَىٰ بِهِ كَبِدُهُ
فَلَوْ أَسْعَرْتَهُ نَارًا لَكَانَتْ دُونَ مَا يَجِدُهُ

Haset edenin kıskançlığı ve onun ciğer acısı sana yeterli gelsin

Eğer onu alevler içerisinde yaksaydın

*hasedinden dolayı içinde yanan ateşten daha hafif olurdu.*⁴³

Hasedin, bir kalbe düştüğünde sahibini gam ve kedere duçar ettiği vicdanî tecrübeyle sabittir. Bu takdirde, büyük bir günah olan hasedin cezasının henüz dünya hayatında iken verilmeye başlandığı anlaşılmaktadır. Şair, haset eden kişinin kalbinde çektiği ıstırabı hatırlatarak kıskanılan kişiye hakikatli bir teselli sunmaktadır. Kalbine haset ateşi düşmüş kişinin yaşadığı ciğersüz halet-i ruhiye ona ceza olarak yeterlidir. Onun kötülüğü ile zihnen meşgul olmanın lüzumu yoktur mesajını vererek dolaylı yoldan hikmetli bir tavsiyede de bulunmaktadır.

İbnü'r-Rûmî divanında pek çok yerde dünya hayatının faniliğini anlatan beyitler vardır. Bunların büyük bir kısmı tabii olarak mersiye-lerde olduğu gibi diğer bir bölümü de farklı temalarda söylenmiş şiirlerin arasında yer alabilmektedir. Aşağıdaki şu beyitlerde şair, dünyanın musibetleri karşısında insanın çaresizliğini şöyle tasvir eder:

فَبَدَّدَ مَنَا الشَّمْلَ بَعْدَ انْتِظَامِهِ صُرُوفَ طَوْتِ أَسْبَابِنَا وَحَوَادِثِ
وَكَأَنَّ جَدِيدًا لَا مَحَالَةَ مُخْلِقًا وَبَاعَثَ هَذَا الْخَلْقَ لِلْخَلْقِ وَارِثًا

Ne güzel derleyip toplamıştık; belalar geldi de darmaduman etti yığdıklarımızı

*Gıcır gıcır her şey, oluverdi külüstür; halk eden halik vârislere verdi mahlumuzu.*⁴⁴

Anlam bakımından apaçık hikmetler ihtiva eden bu beyitlerde şairin, edebî sanatları tekellüfsüz bir surette serpiştirdiği müşahede edilir. “dağıttı” ile “الشَّمْلَ” “bir araya getirme”; جديد “yeni” ile “مُخْلِقًا” “eski” arasında tıbâk sanatı olduğu gibi, باعثُ “halk eden” ile وارثُ “mülkün sahibi” arasında vezin bakımından aynılık yani müvâzene vardır. Diğer

⁴³ İbnü'r-Rûmî, *Divân*, 1/431.

⁴⁴ İbnü'r-Rûmî, *Divân*, 1/291.

taraftan طَوْتُ أَسْبَابِنَا “vesilelerimizin topladığı” ifadesinde de bir istiare söz konusudur. İbnü’r-Rûmî, أَسْبَابِنَا ile muhtemelen mal toplamak için yapılan tüm çabaları kasteder. *Vesileler* olarak çevirdiğimiz أَسْبَابِنَا son derece veciz bir ifade olup imgesel zenginliği havidir. Zira insanın hayatta bir araya getirdiği şeyler sadece mal değildir. Şöhret-itibar; makam-mevki vb. pek çok somut yahut soyut değer anlaşılabilir. Şairin burada طَوْتُ fiilini çağrışımsal genişlik açısından özellikle seçtiği söylenebilir. Zira fiilin anlamı kumaş yahut kâğıt gibi nesnelere *dürmektir*. نَقِيضُ النَّشْرِ yani *yağmanın zıt anlamlısıdır*.⁴⁵ Buna göre beytin en yüzeysel anlamı şöyle olabilir: Bizim dünya hayatında tüm gayretlerimizle bir araya getirerek toplayıp dürdüğümüz her türlü varlığımızı, belalar ve musibetler bir anda savurup oraya buraya saçacak. Elde ettiğimiz her yeni eskiyecek; mahlûkatı var eden Allah, emaneten verdiği varlığı sonra gelen vârislere teslim edecek.

2. Alelade Hikmet Beyitleri

Bir önceki başlığa ait beyitlerde şairin, mânaca derin ve üslup bakımından da cezbedici bir tarzda tespitlerini edebî forma dönüştürdüğünü gördük. Burada ise İbnü’r-Rûmî’nin tespitlerinde, anlam ve takdim özgünlüğü bakımından pek de iddialı olmadığı hikmet beyitlerine şahit olacağız. Şair bu hikmet beyitlerinde oldukça basit bir dil kullanır. Bu beyitlerde onun olağan ve sıradan, bilindik mesajları ilgi çekici bir niteliğe kavuşturmadan dile getirdiği görülür. Aşağıdaki beyit buna örnektir:

إِنَّ مِنْ أَوْعَفِّ الضَّعَافِ لَدَى اللَّهِ هِرْقَوِيًّا يَسْتَضَعِفُ الضُّعَفَاءَ

*Allah nezdinde zayıfların en zayıfı, zayıflara zulmeden güçlüdür.*⁴⁶

Bu beyitte verilmek istenen mesaj gayet açıktır. Edebî sanat açısından ضعف kökünden dört kelimenin iştikakıyla bir tür *cinas* yapılmış ve قويا ile أضعف arasında da *tibâk* sanatı gözetilmiştir. Beyit, bunlar dışında ifade biçimi açısından herhangi bir retorikçe sahip olmayan bir vaaz dilinin eseridir. Bu beytin, zayıflara zulmeden kişilerin Allah nezdinde zayıf oluşu gibi hiçbir Müslümanın inkâr etmeyeceği ve duyulduğunda da

⁴⁵ Ebü’l-Fazl Cemâlüddîn İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1419), 15/18.

⁴⁶ İbnü’r-Rûmî, *Dîvân*, 1/41.

edebî bir zevk uyandırmayan basit ve alelade bir telkinden ibaret olduğu açıktır.

Şairin hikmet içerikli bazı beyitlerinin alelade olduğu yönündeki kanaatimizi güçlendiren husus, onun malumu ilam kabilinden hakikatleri, ifadeye herhangi bir ilginçlik kazandırmadan alelacele takdim etmesidir. O, aşağıdaki beyitte nasihatın kimden alınması gerektiği konusunda bilindik bir doğruyu tekrar ettiği görülür:

وفي النصح خيرٌ من نصيحٍ مُوَدَّعٍ ولا خيرَ فيه من نصيحٍ مُوَأْبِ
Samimi bir dostun nasihatinde hayır vardır.

*Fırsat kollayan kişinin nasihatinde hayır yoktur.*⁴⁷

İnsan nasihat almak istediğinde tabi ki samimi olduğu kişilerin düşüncelerine değer verir. Tam tersi, kendisine karşı sinsice cephe almış kişilerin nasihatlerine de kulak vermez. Açıkçası bu beyitte, şairin tespitini anlamlı kılan herhangi bir anlamsal katma değer görünmez. Herhangi bir konuda tavsiye için insan doğal olarak samimi dostlarına başvurur, onların sözlerinde hayır bekler.

Şairin malumu ilam kabilinden diğer bir hikmet beyti de şöyledir:

طَلَبُكَ لِلْحِظْوِظِ مِنَ الْعِنَاءِ فَدَعَهَا لِلْسَفَاهَةِ وَالْجَبَاءِ

*Hazlarının peşinde olman sana dert getirir. Bırak onları akılsız sefih kişilere.*⁴⁸

Görüldüğü gibi bu beyitte de anlamca bedihi olan bir hakikate cezbedici, çarpıcı ve ikna edici bir ifade biçimi giydirilmemiştir. Edebî dilden yoksun nesir benzeri bir nazım ile şairin daha ziyade vaizliğe öykündüğü fark edilir. İbnü'r-Rûmî'nin bu türden sıkıcı hikmet beyitlerine zaman zaman rastlanır. Aşağıdaki beyitte de aleladelik kendini açıkça göstermektedir.

وامتناعُ النفسِ مما تشتهي خشيةُ الإنفاقِ نقصٌ في النسبِ

*Kişinin iştihâ duyduğu şeyden harcama korkusuyla kaçınması soy açısından bir eksikliklerdir.*⁴⁹

Şair bu sözüyle cimri olmaktan sakındırır. Ona göre kişi, bir şeye sahip olmak istediğinde elinde imkânı varsa onu elde etmek için harcama

⁴⁷ İbnü'r-Rûmî, *Divân*, 1/138.

⁴⁸ İbnü'r-Rûmî, *Divân*, 1/77.

⁴⁹ İbnü'r-Rûmî, *Divân*, 1/244.

yapmalıdır. Dilediğini imkânı olduğu halde yerine getirmekten imtina den kişi soy bakımından düşük bir kimsedir. Bu beyitte şairin mesajı -bağlamı bir kenara bırakırsak- tartışmaya açıktır. İnsan, nefsinin arzu ettiği kimi şeylerden helâl dahi olsa imtina edebilir. Harcama konusunda ihtiyatlı davranıp bir kenarda birikim yapabilir. Bunu soy bakımından bir düşüklük olarak görmek hikmetli bir tavır olmasa gerektir.

İbnü'r-Rûmî'nin hikmet kalıbında söylediği kimi şiirleri, herhangi bir mantıkî temele dayanmayan gereksiz sözler olduğu izlenimi verir. Şiir bir hayat tecrübesini yansıtmış gibi görünse de bilgelikten uzak ve anlamca da değersiz *lağv* nevinden ifadelerle şairin ne yapmak istediği anlaşılmaz. Aşağıdaki iki beyit bu türdendir:

إذا عَرَضَتْ لِحْيَةٌ لِلْفَتَىٰ وَطَالَتْ وَصَارَتْ إِلَىٰ سُرَّتِهِ
فَنُقْصَانُ عَقْلِ الْفَتَىٰ عِنْدَنَا بِمَقْدَارِ مَا زَادَ فِي لِحْيَتِهِ

Kişinin sakalı büyüdüğü ve göbeğine kadar da uzadığında

O kişinin aklının noksanlığı sakalının uzaması ölçüsündedir.⁵⁰

İbnü'r-Rûmî bu sözleriyle sakalın uzunluğu ve zihinsel olgunluk arasında bir ters orantı olduğunu düşünür. Sakal uzadıkça akıl kısılır gibi hurafevari bir kabul ile şair, diğer hikmet şiirlerinde yakaladığı anlamsal seviyeye gölge düşürmektedir denilebilir.

Sonuç

Arap edebiyat tarihi kaynaklarında bazı şairlerin biyografik bilgilerine az yer verilir. Bu, şairin yaşadığı dönemde fazla tanınır olmamasıyla ilgilidir. Bazı şairler de vardır ki hayatı hakkında uzun uzadıya ayrıntılara girilmiştir. Bunun birçok sebebi olabilir. Şiirlerinin kalitesinin yanı sıra yaşadığı dönemde içli dışlı olduğu insanların çokluğu, sosyal statüsü, methiye dizdiği yahut hicivleriyle hedef aldığı kişi ve kesimlerin tepkileri gibi pek çok etken şairin hayat serüvenini renkli, ilginç ve kayda değer hale getirir. Hayatına dair müstakil eserler kaleme alınacak kadar çalkantılı bir hayat geçirmiş Arap şairlerinin başında İbnü'r-Rûmî gelmektedir. Şair, bir bakıma hicve adadığı ömrü boyunca muasırlarıyla sayısız çatışma ve çekişmelere girmiş ve

⁵⁰ İbnü'r-Rûmî, *Divân*, 1/270.

şiiiri üzerinden kavgalarını bakileştirebilmekte muvaffak olmuştur. Şair hakkında yapılmış çalışmalar da bundan ötürü onun hiciv teması üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çalışmada ise şairin hicve göre çok daha az dikkat edilen bir yönü olan bilgeliğine odaklanılmıştır. Makalede İbnü'r-Rûmî'nin hikmet şiiirlerine dair elde edilen sonuçlar şöyle özetlenebilir:

- İbnü'r-Rûmî'nin divanında hayat, sosyal ilişkiler, varlığın anlamı, ahlak ilkeleri, ölüm gerçeği vb. konularda söylediği yüzlerce hikmet içerikli beyti vardır. Hatta hikmet temalı müstakil kasideleri de bulunmaktadır. Şairin bu yönü akademik çalışmaların neredeyse hiçbirinde araştırma konusu olmamıştır. Bu itibarla İbnü'r-Rûmî'nin divanındaki tüm hikmetlerin köken, belagat sanatları, üslup vb. açılardan incelenmesi tavsiye edilebilir.
- Bu şiiirlerde İbnü'r-Rûmî teşbih ve istiare gibi ifade biçimleri ve cinas, tıbâk, müvâzene gibi söz sanatlarıyla hikmet muhtevalı şiiirlerini etkileyici kılmakta başarılıdır. Şair özellikle, alışılmışın dışındaki teşbihleriyle birbirinden çok farklı şeyleri bir araya getirmiş ve soyut değerleri somutlaştırmakta hünerini göstermiştir.
- Hikmet beyitlerinin ekseriyetinde maharetini gösteren İbnü'r-Rûmî'nin nadiren de olsa anlam bakımından değersiz, edebî dil ve üslup açısından da başarısız basit hikmet denemeleri de tespit edilmiştir. Şair bu beyitlerinde sözü ya gereksiz uzatmakta yahut herkese malum doğruları, ifadeye etki ve çekicilik katmadan tekrar etmektedir. Makalede bu tür beyitler eleştiriye tabi tutulmuştur. Şairin edebî sanat ve anlam derinliğinden yoksun bu beyitleri onun çok şiiir söylemesi ile ilgili olabilir. Hayatına bu kadar çok şiiir sığdırabilen şairin her hikmet şiiirinde aynı performansı göstermemesi anlaşılabilir bir durumdur.
- Şairin hikmet beyitleri içerisinden bir antoloji teşkil edilip onun hayat tecrübelerinin Türk okurla buluşturulması bu çalışmanın tavsiyesidir.

Kaynakça

- ‘Abdülaziz, ‘Abir. *Risâu’ş-şebâb ‘inde İbni’-Rûmî*. Cezayir: Kâsidi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- ‘Abdüssâde, Beşâir Emîr. “el-İltizâm fî Şi’ri İbni’-Rûmî”. *Mecelletu Merkez Bâbil* 7/3 (2017), 175-204.
- Akiko, Motoyoshi. “Sensibility and Synaesthesia: Ibn al-Rûmî’s Singing Slave-Girl”. *Journal of Arabic Literature* 32/1 (2001), 1-29.
- Akkâd, ‘Abbâs Mahmûd. *İbnü’-Rûmî: Hayâtuhû min şî’rihî*. İngiltere: Muesesetu Hindâvî, 2017.
- Alanko, Muhammed. *İbnu’-Rûmî ve Şiirleri*. Batman: Batman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022.
- Araz, Mehmet Ali Kılay. “Abbasi Şiirinde Mersiye: İbnu’-Rûmî’nin Oğluna Yazdığı Mersiyesi (Analitik Bir İnceleme)”. *Nüşa* 19/48 (2019), 227-262.
- Câsim, Şirin ‘Abdullah. *Hicviye Şairi Olarak İbnu’-Rumi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- Cerrâd, Sirâc. “es-Suhriyye fî Şi’ri İbni’-Rûmî”. *el-Mevkifu’l-Edebî* 51 (2022), 94-107.
- Çınar, Mustafa. “Arap Edebiyatında Mucûn (Müstehcen) Şiirleri ve Şairleri Üzerine Bir İnceleme”. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15 (2015), 17-30.
- Dayf, Şevkî. *Târîhu’l-edebî’l-Arabî, el-Asru’l-Abbâsiyyu’l-evvel*. Kahire: Dâru’l-Maârif, ts.
- Demirayak, Kenan. “Rindane Tarz Olarak Adlandırılan Türün Arap Edebiyatında Ortaya Çıkışı”. *A Journal of Iranology Studies* 1 (2016), 87-132.
- Durmuş, İsmail – Çuhadar, Mustafa. “İbnü’-Rûmî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/186-188. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Emin, Ahmed. “Arap Edebiyatında Hikmet”. çev. Zeynep Arkan. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/26 (2012/2), 213-217.
- Fâhûrî, Hannâ. *el-Câmî’ fî târihi’l-edebî’l-Arabî*. Beyrut: Dâru’l-Cil, 1986.
- Gökgöz, Turgay. “Arap Şiirinde Nakiza Türü”. *Nüşa* 51 (2020), 31-56.
- Gruendler, Beatrice. *Medieval Arabic Praise Poetry Ibn Al-Rumi and the Patron’s Redemption*. b.y.: Routledge, 2010.
- Guest, Rhuvon. *Life and Works of Ibn Er Rumi - Ali Ibn El Abbas Abu El Hasan*. London: Luzac, 1944.

- Huni, Ali. *The Poetry of Ibn al-Rûmî*. İngiltere: Glasgow Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Doktora Tezi, 1996.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn. *Lisânu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 1414.
- İbnü'r-Rûmî, Ebü'l-Hasen 'Alî b. el-'Abbâs b. Cüreyc el-Bağdâdî. *Divânu İbni'r-Rûmî*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002.
- İbrahîm, el-Huseynî Muhammed. "İbnü'r-Rûmî: Vahdetu't-Teşâum fî Şî'rihi", *Mecelletu Kulliyeti'l-Lugati'l-Arabiyye bi-Zekâzîk* 13 (1993), 147-193.
- Kayrevânî, İbn Reşîk. *el-Umde fî mehâsini's-şî'ri ve âdâbihî*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1981.
- Mahmûd, Âişe 'Abdullah. "el-Mubâlağa fî Hicâi İbni'r-Rûmî". *Fikrun ve İbdâ'* 104 (2016), 65-114.
- Makdisî, Enîs. *Umerâu's-şî'ri'l-Arabî fi'l-asri'l-Abbâsî*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1989.
- McKinney, Robert. "Ibn Al-Rumi's Contribution to the "Nautical Rahil" Tradition: the Expression of Meaning Through Form and Structure". *Journal of Arabic Literature* 29 3/4 (1998), 95-135.
- McKinney, Robert. *The Case of Rhyme Versus Reason Ibn al-Rûmî and His Poetics in Context*. Leiden: Brill Studies in Middle Eastern Literatures, 2004.
- Ömer, İbn Ammî. "et-Tasvîru'l-Karikâtûrî fî Şî'ri İbni'r-Rûmî". *el-Verşetu'l-Hâmise Ebhâsun fi'l-Fukâhe* (2014), 81-97.
- Pieter, Smoor. "Elegies and Other Poems on Death by Ibn al-Rûmî". *Journal of Arabic Literature* 27/1 (1996), 49-85.
- Suâd, Alî Ebu'l-Hasen. *et-Tabiatu fi şî'ri İbni'r-Rûmî*. Sudan: Ummu Derman Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- Van Gelder, Geert Jan. "The Terrified Traveller Ibn al-Rûmî's Anti-Rahîl". *Journal of Arabic Literature* 27/1 (1996), 37-48.

Summary

Great poets were raised in the first centuries of the Abbasid Empire, which lasted for about five centuries, considered very productive in terms of Arabic poetry. One of them, Ibn al-Rûmî, is a poet who has the most voluminous divan of Arabic poetry. The outstanding side of the poet, who has penned the poem in almost every theme, is indis-

putably his unruly satires. So much so that when satire is mentioned in the poetry of the Abbasid period, the first name that comes to mind is Ibn al-Rūmī. When we look at the academic studies about the poet in the Arab world, it is seen that most studies focus on his satirical poems. However, the wise couplets of Ibn al-Rūmī interspersed with praise and satire-themed poems are also considerable. Even the poet has qaṣīdas dedicated to the theme of wisdom. While conveying his own life experiences in these wisdom poems, the poet often resorted to similes and metaphors, increasing the persuasive power of his statements and making his words turn into parables. Such qualified couplets are frequently encountered in his large divan. On the other hand, the relatively low-quality couplets that the poet did not try to embellish with any literary art and did not resort to a simile or metaphor to embody his message were also noticed. In this study, remarkable examples of Ibn al-Rūmī's poems with the theme of wisdom in these two parts were selected and examined in terms of content and literary arts. When we look at the studies on the Divan of Ibn al-Rūmī in general, we noticed that an important aspect of the poet was ignored. Namely, we saw that the poet, who is famous for his satires, has poems that are entirely composed of wisdom couplets. Apart from this, we have observed that whether it is a satire or eulogy, Ibn al-Rūmī sprinkles his own life experiences or his thoughts on social life into his qaṣīdas. We have determined that the poet was successful in getting out of the dullness and monotony in his qaṣīda, with couplets containing wisdom and advice, which is an ancient theme in Arabic poetry since the age of ignorance. However, we also observed that in some and even most of the eulogies and couplets containing such wisdom, sermons and advice, while Ibn al-Rūmī had impressive language with very original expressions and rhetoric, in others he could not reach the literary level expected of him. In such couplets, the poet unnecessarily prolongs the words, falls into repetitions that do not contribute to the meaning, and gives us boredom with simple, ordinary, preachy expressions. Consequently, we felt the need to examine the poet's verses of wisdom in two categories. In

the first group, we examined the couplets in which the poet combines his wonderful determinations about life at an admirable level with a high style. We tried to discover the literary elements that make these couplets rich in meaning and sound in logic. In the second part, we discussed the couplets in which he conveyed well-known truths in the sermon style, with ordinary expressions that are far from giving literary pleasure. The following results were obtained in the study: There are hundreds of wise couplets that Ibn al-Rūmī said in his divan on subjects such as life, social relations, the meaning of existence, moral principles, and the fact of death. There are even separate qaşīdas with the theme of wisdom. This aspect of the poet has not been the subject of research in almost any of the academic studies. In this respect, it can be recommended to examine all the wisdoms in Ibn al-Rūmī's divan in terms of origin, rhetoric arts and style. In these poems, Ibn al-Rūmī is successful in making his poems with the content of wisdom impressive with his rhetoric. The poet, in particular, brought together very different things with his unusual similes and showed his skill in embodying abstract values. In the majority of wisdom couplets, Ibn al-Rūmī's simple wisdom experiments, which are worthless in terms of meaning and unsuccessful in terms of literary language and style, have also been identified, albeit rarely. In these couplets, the poet either prolongs the words unnecessarily or repeats the truths known to everyone without adding effect and attractiveness to the expression. Such couplets have been criticized in the article. These couplets of the poet, which lack the depth of literary art and meaning, may be related to his poetry. It is understandable that the poet, who can fit so many poems into his life, cannot show the same performance in every poem of wisdom.